

АНОТАЦІЯ

Джангіров О.Г. Інвестиційне забезпечення аграрного сектору економіки в умовах кластерної організації господарювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки». – Полтавський державний аграрний університет, Полтава, 2025.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо поліпшення системи інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки в умовах кластерної організації господарювання.

У першому розділі дисертаційної роботи *«Теоретико-методичні засади інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки в умовах кластерної організації господарювання»* визначено сутність інвестиційного забезпечення в контексті економічного розвитку, досліджено особливості кластерної організації господарювання як чинника підвищення ефективності інвестиційної діяльності в аграрній сфері та обґрунтовано методичні підходи до оцінювання інвестиційним забезпеченням розвитку аграрного сектору економіки. Проведено економічну діагностику інвестиційного забезпечення аграрного сектору, включаючи аналіз стану функціонування та економічної результативності аграрного сектору, а також динаміки та структури його інвестиційного забезпечення.

Автором запропонована візуалізація системної парадигми інтерпретації інвестиційного забезпечення як інтегрованої системи, де всі елементи (ресурси, процеси, механізми, інструменти) перебувають у синергетичній взаємодії. Це дозволяє здійснювати комплексний аналіз факторів, що детермінують ефективність інвестиційної діяльності, та розробляти стратегії для її оптимізації. При цьому, результативність інвестиційної діяльності тісно корелює з урахуванням трьох ключових факторів, що формують своєрідний "трикутник" інвестиційного процесу: ризик, ліквідність та часовий горизонт.

При цьому, обґрунтовано, що сучасна парадигма інвестування має ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, передбачаючи не лише економічне зростання, а й забезпечення соціальної справедливості та екологічної відповідальності. Це зумовлює необхідність інтеграції показників соціальної та екологічної ефективності інвестиційних проєктів до традиційних фінансових метрик.

Встановлено, що кластерна модель організації господарювання є прогресивною формою економічної інтеграції, яка базується на поєднанні географічної концентрації, галузевої спеціалізації та мережевої взаємодії між підприємствами, науковими установами та органами влади.

Систематизовано специфічні особливості аграрних кластерів, які визначають їхню роль у підвищенні ефективності інвестиційної діяльності. До цих особливостей належать: значна залежність від природно-кліматичних умов, що зумовлює підвищені ризики та потребує специфічних підходів до інвестування; поєднання виробничих та соціальних функцій, що передбачає спрямування інвестицій не лише на модернізацію виробництва, а й на розвиток сільських територій; важливість забезпечення продовольчої безпеки країни, що визначає стратегічні пріоритети інвестиційної політики в аграрному секторі.

У другому розділі *«Економічна діагностика інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки»* автором оцінено сучасний стан функціонування аграрного сектору економіки та праведно аналітичне дослідження економічної результативності функціонування аграрного сектору; досліджено динаміку та структуру інвестиційного забезпечення аграрного сектору.

Удосконалено критеріальні виміри та систему оцінки ефективності інвестицій на основі показників інвестиційної продуктивності, інтенсивності та активності. Дістали подальшого розвитку сутнісні ознаки інвестицій та теоретичне узагальнення наукових підходів до визначення сутності інвестиційного забезпечення.

Аналіз даних дозволив виявити суттєві відмінності в спеціалізації між різними типами господарств. Сільськогосподарські підприємства демонструють більш виражену спеціалізацію на зернових та технічних культурах. Натомість, господарства населення мають більш диверсифіковану структуру посівних площ. При цьому, аналіз макроекономічних показників України за період 2013-2024 рр. виявив загальну тенденцію до зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), проте частка аграрного сектору в його структурі має тенденцію до зниження. Це свідчить про зростання внеску інших галузей економіки в загальну економічну структуру країни. Водночас, аграрний сектор залишається критично важливим для експортного потенціалу України, забезпечуючи значну частину валютних надходжень. Домінуючою складовою експорту є сировинні та первинно перероблені товари рослинного походження, що підкреслює важливість зернових та олійних культур для зовнішньої торгівлі.

Аналіз економічної результативності діяльності аграрних підприємств виявив значні коливання прибутковості. Рекордні показники прибутковості у 2021 році, зумовлені високим урожаєм та сприятливою ціновою кон'юнктурою, змінилися значними збитками у 2022-2023 рр. Це погіршення фінансових результатів було спричинене зростанням собівартості виробництва, порушенням логістичних ланцюгів, окупацією територій та іншими негативними наслідками воєнних дій.

Дослідження виявило нестабільність динамічних показників обсягу капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство протягом 2013-2024 рр. Зниження інтенсивності інвестування в аграрний сектор зумовлене макроекономічною та політичною нестабільністю в країні, погіршенням умов праці в сільському господарстві та зростанням інвестиційних ризиків.

У третьому розділі *«Розробка напрямів удосконалення управління інвестиційним забезпеченням розвитку аграрного сектору в умовах кластерної організації господарювання»* автором обґрунтовано інституційні

та функціональні аспекти кластеризації в інвестиційному забезпеченні аграрного сектора, формалізовано інвестиційне забезпечення кластерної політики в багаторівневій системі стратегічного планування, обґрунтовано напрями удосконалення механізмів інвестиційного забезпечення кластерних утворень в аграрному секторі.

Ключовим результатом дослідження є розроблена інтегрована концептуально-формалізована модель інвестиційного забезпечення кластерного розвитку аграрної сфери, яка поєднує акцент на ключовій ролі наукових розробок та інтегрує державну стратегію, інвестиційні потоки, стратегії розвитку суб'єктів господарювання та формування ланцюгів створення вартості. Запропоновано формалізацію багаторівневої системи стратегічного планування інвестиційного забезпечення кластерної політики.

Обґрунтовано важливість оцінки зрілості кластерної політики для визначення напрямів її подальшого розвитку та удосконалення механізмів інвестиційного забезпечення кластерних утворень в аграрному секторі. Визначено ключові фактори, що впливають на зрілість кластерної політики в Україні, включаючи сферу дії політики, її узгодженість, підтвердження ефективності виконання та наявність інструментів підтримки.

Практичне значення одержаних результатів підтверджено їх впровадженням в діяльність Агенції регіонального розвитку Полтавської області «Офіс Євроінтеграції» та Громадської спілки «Агрокластер Грант», а також у навчальний процес Полтавського державного аграрного університету.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні ресурси, інвестиційне забезпечення, аграрний сектор, сільське господарство, агропромислове виробництво, розвиток, економічні механізми, кластерний розвиток, кластеризація, поляризація, інвестиційна програма, стратегічне управління, механізми, міжгосподарська кооперація, програмний підхід, кластерна стратегія, адаптаційна стратегія, інтеграційні процеси.

ANNOTATION

Dzhanhirov O.G. Investment provision for the agricultural sector of the economy under conditions of cluster organization of activity. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 "Economics", field of knowledge 05 - "Social and behavioral sciences". – Poltava State Agrarian University, Poltava, 2025.

This dissertation is dedicated to the development of theoretical and methodical foundations and practical recommendations for improving the investment provision system of the agricultural sector of the economy under the conditions of cluster organization of activity.

The first chapter of the dissertation, "Theoretical and methodical foundations of investment provision for the development of the agricultural sector of the economy under the conditions of cluster organization of activity," defines the essence of investment provision in the context of economic development, explores the peculiarities of cluster organization of activity as a factor in increasing the efficiency of investment activity in the agricultural sphere, and substantiates methodical approaches to evaluating the investment provision for the development of the agricultural sector of the economy. An economic diagnosis of the investment provision of the agricultural sector is conducted, including an analysis of the state of functioning and economic performance of the agricultural sector, as well as the dynamics and structure of its investment provision.

The author proposes a visualization of the systemic paradigm for interpreting investment provision as an integrated system where all elements (resources, processes, mechanisms, instruments) are in synergistic interaction. This allows for a comprehensive analysis of the factors that determine the effectiveness of investment activity and the development of strategies for its optimization. Furthermore, the effectiveness of investment activity is closely correlated with the consideration of three key factors forming a distinctive "triangle" of the investment process: risk, liquidity, and time horizon. It is also substantiated that the modern investment paradigm should be based on the principles of sustainable development, implying

not only economic growth but also ensuring social justice and environmental responsibility. This necessitates the integration of social and environmental performance indicators of investment projects into traditional financial metrics.

It has been established that the cluster model of management organization is a progressive form of economic integration based on a combination of geographical concentration, sectoral specialization, and network interaction among enterprises, scientific institutions, and government bodies.

The specific features of agricultural clusters that determine their role in increasing the efficiency of investment activity have been systematized. These features include: a significant dependence on natural and climatic conditions, which leads to increased risks and requires specific investment approaches; the combination of production and social functions, which implies directing investments not only towards the modernization of production but also towards the development of rural areas; the importance of ensuring the country's food security, which defines the strategic priorities of investment policy in the agricultural sector.

In the second chapter, "Economic Diagnosis of Investment Provision for the Agricultural Sector of the Economy," the author assesses the current state of functioning of the agricultural sector of the economy and conducts a sound analytical study of the economic performance of the agricultural sector's functioning; the dynamics and structure of the agricultural sector's investment provision are investigated.

The criteria for measurement and the system for evaluating investment efficiency based on indicators of investment productivity, intensity, and activity have been improved. The essential characteristics of investments and the theoretical generalization of scientific approaches to defining the essence of investment provision have been further developed.

The analysis of the data revealed significant differences in specialization among various types of farms. Agricultural enterprises demonstrate a more pronounced specialization in grain and industrial crops. In contrast, household farms have a more diversified structure of sown areas. Furthermore, the analysis of

Ukraine's macroeconomic indicators for the period 2013-2024 revealed a general trend of growth in gross domestic product (GDP), but the share of the agricultural sector in its structure tends to decrease. This indicates an increasing contribution of other sectors of the economy to the country's overall economic structure. At the same time, the agricultural sector remains critically important for Ukraine's export potential, providing a significant portion of foreign exchange earnings. The dominant component of exports consists of raw materials and primary processed goods of plant origin, which underscores the importance of grain and oilseed crops for foreign trade.

The analysis of the economic performance of agricultural enterprises revealed significant fluctuations in profitability. Record profitability indicators in 2021, driven by a high harvest and favorable price conditions, were replaced by significant losses in 2022-2023. This deterioration in financial results was caused by an increase in the cost of production, disruption of logistics chains, occupation of territories, and other negative consequences of the hostilities.

The study revealed instability in the dynamic indicators of the volume of capital investments in agriculture, forestry, and fisheries during 2013-2024. The decline in investment intensity in the agricultural sector is due to macroeconomic and political instability in the country, worsening working conditions in agriculture, and increasing investment risks.

The study revealed instability in the dynamic indicators of the volume of capital investments in agriculture, forestry, and fisheries during 2013-2024. The decline in investment intensity in the agricultural sector is due to macroeconomic and political instability in the country, worsening working conditions in agriculture, and increasing investment risks.

In the third chapter, "Development of directions for improving the management of investment provision for the development of the agricultural sector under the conditions of cluster organization of activity," the author substantiates the institutional and functional aspects of clustering in the investment provision of the agricultural sector, formalizes the investment provision of cluster policy in a multi-

level system of strategic planning, and justifies directions for improving the mechanisms of investment provision for cluster formations in the agricultural sector.

A key result of the research is the developed integrated conceptual and formalized model of investment provision for the cluster development of the agricultural sector, which combines an emphasis on the key role of scientific developments and integrates the state strategy, investment flows, development strategies of economic entities, and the formation of value chains. A formalization of a multi-level system of strategic planning for the investment provision of cluster policy is proposed.

The importance of assessing the maturity of cluster policy for determining the directions of its further development and improving the mechanisms of investment provision for cluster formations in the agricultural sector is substantiated. The key factors influencing the maturity of cluster policy in Ukraine are identified, including the scope of the policy, its coherence, confirmation of implementation effectiveness, and the availability of support instruments.

The practical significance of the obtained results is confirmed by their implementation in the activities of the Poltava Regional Development Agency "Eurointegration Office" and the Public Union "Agrocluster Grant," as well as in the educational process of the Poltava State Agrarian University.

Keywords: investments, investment resources, investment provision, agricultural sector, agriculture, agro-industrial production, development, economic mechanisms, cluster development, clustering, polarization, investment program, strategic management, mechanisms, inter-farm cooperation, program approach, cluster strategy, adaptation strategy, integration processes.